

אדם על החטאים הקלים תחילה, בעוד יש בידו עוונות מזיד ומרד החמורים יותר (שפת אמת, בביאור ראשון). או שסובר שתחילה יש לבקש מחילה על הזדונות, שלא יהיה לפניו כרשע גמור, ואחר כך מבקש להתנקות גם מהשגגות (שפת אמת, בביאור שני).

וכן בְּמִשְׁה הוּא אוֹמֵר נוֹשֵׂא עוֹן וְפָשַׁע וְחֲטָאָה – שמשה רבינו הקדשים 'עון ופשע' לחטאה, וכמבואר בגמ' להלן 'אמר משה לפני הקב"ה וכו'. ואף שהגמ' בר"ה (יז, ב) אומרת 'מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה לו למשה סדר תפילה, אמר לו כל זמן שישאל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם, ה' וכו', אני הוא קודם שיחטא האדם, ואני הוא לאחר שיחטא' וכו', ומשמע שהקב"ה אמר ולא משה, אבל כוונת הגמ' שהראה הקב"ה למשה מה לומר, ומשה הוא שאמר 'ה' וגו' נושא עון ופשע וחטאה ונקח' (שיח יצחק).

וכן בְּדוֹר הוּא אוֹמֵר חֲטָאנוּ עִם אֲבוֹתֵינוּ הַעֲוִינוּ הַרְשָׁענוּ. ביחס לאבות הזכיר רק את החטא שהוא בשוגג, ואילו ביחס לעוון ולרשע שהם מזיד ומרד לא הזכירם, כי אותם ודאי עשה רק מחמת עצמו, ואלו לתלותם באבותינו, מה שאין כן החטאים שהם בשגגה, אפשר שעשאם משום שאבותיו לא לימדוהו שהם עבירות, ואילו היו מלמדים אותו לא היה חוטא, על כן אומר 'חטאנו עם אבותינו', שהם חטאו עצמנו על שלא לימדו אותנו יפה (מהרש"א).

אֵלָא מהוּ שְׂאֵמֵר מִשְׁה נוֹשֵׂא עוֹן וְפָשַׁע וְחֲטָאָה וְכו', עֲשֵׂה לָהֶם דְּוִנוֹת כְּשִׁנְגוֹת. וזו גם דחיית חכמים לראיתו הראשונה של רבי מאיר – ממאמר הכתוב גבי שיערי המשתלח 'התודה עליו את כל עוונות בני ישראל ואת כל פשעים לכל חטאתם' – שעוונותיהם ופשעיהם יהיו ככל חטאתם (תוס' שנים; תוס' רא"ש).

והטעם שמשה רבינו התפלל על הפיכת זדונות לשגגות בלבד, ולא התפלל שיהפכו לזכויות, וכמאמרם (להלן פ, ב) 'גדולה תשובה, שזדונות נעשות לו זכויות', משום שמבואר (שם ע"א), שאם עבר אדם עבירה על לא תעשה ועשה, תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר, ביקש משה רבינו ודקדק ואמר 'בשעה שישאל חוטאין לפניך ועושין תשובה', לפני יום הכיפורים, שעד אז הזדונות עדיין אינן זכויות, לא יעשו עליהם כמזיד אלא רק כשוגג (פי' הרי"ף על עין יעקב). או לא התפלל שיהפכו לזכויות, משום שהתפלל על הפשעים שהם המרדים, ועליהם לא מצינו שיהפכו לזכויות (תוספות יום הכיפורים להלן שם ע"ב). ויש שפירש, שאין כוונת משה רבינו שהזדונות יתפכו לשגגות, אלא שהקב"ה יכפר להם על הזדונות כשם שמכפר להם על השגגות (רש"ש, בדעת רש"י).

אָמַר רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל אָמַר רַב הִלְכָה כְּדַבְּרֵי חֲכָמִים. וכן הלכה (ש"ע א"ח תרכ"א, ה).

ההוא דְּנִחִית קָמִיה דְּרַבָּה וְעַבַד כְּרַבִּי מַאִיר – היה שליח ציבור שירד לפני התפילה לפני רבה, ובסדר עבודת יום הכיפורים, בהזכירו את וידויו של כהן גדול, אמר כדעת רבי מאיר 'עויתי פשעתי וחטאתי' (רש"י). ומכאן מוכח שאמירת סדר עבודת יום הכיפורים בחזרת הש"ץ ביום כיפורים, היא מנהג קדום כבר מזמן התלמוד (ר"ן ו, א מדפי הרי"ף). ואין לפרש שהיה מעשה זה בתפילת יום חול שגם בהם אנו אומרים וידו, משום שבימות החול נכון לכסות את החטא ולומר את הוידו בלחש ולא בקול רם (ראה טור א"ח תרז ב-ג ודרכי משה שם), מה שאין כן בסדר עבודת יום הכיפורים, כיון שהכהן גדול היה אומר בקול רם [ונשמע קולו ביריחו], אף הש"ץ אומר בקול רם (שיח יצחק, בפ"י שני).

בְּלֵאוּ דְנִבְיָלָה קָא מִפְלְגֵי וְכו', שכיון שהעשה של 'לגר אשר בשעריך תתננה' וגו', הנאמר אחר העשה של 'לא תאכלו כל נבלה' אינו תיקון ללאו, שהרי אי אפשר לתת אחרי שנאכל, סובר רבי עקיבא שהוא לאו רגיל ולוקים עליו, ורבי יוסי הגלילי סובר, שכיון שהעשה נכתב אחר הלאו, הוא נחשב לאו הניתק לעשה אפילו שאינו תיקון לעשה, ואין לוקים עליו מאחר ואינו דומה ללאו של 'לא תחסום' [שהוא מקור לכל הלאוים, שסמכה תורה לו את פרשת מלקות, כמבואר במכות (יג, ב)]. וכשם שנחלקו לענין נבלה, כך נחלקו בלקט שכחה ופאה, שרבי עקיבא סובר שלוקים עליהם, ולכן אין צורך בעולה לכפר עליהם, ואילו רבי יוסי הגלילי סובר שאין לוקים עליהם, ולכן צריך עולה לכפר עליהם (ע"פ רש"י, תוס' שנים וריט"א).

ויש סוברים, שנחלקו רק לענין לאו של נבילה, ובלקט שכחה ופאה הכל מודים שאין לוקים ומתכפרים בעולה, ונחלקו בטעם הדין, שרבי יוסי הגלילי כשם שבנבילה אפילו שהעשה אינו תיקון ללאו, אך כיון שהתורה כתבה אותו אחר הלאו, אין לוקים עליו, כך בלקט שכחה ופאה, כיון שיש אחריהם עשה אין לוקים עליהם, ואילו רבי עקיבא סובר שאין לוקים עליהם משום שהעשה שלהם הוא תיקון ללאו, וכדעת רבי ישמעאל (ב"ק צד, א) שאם עבר ולא הפריש פאה מן תבואה ועשה ממנה עיסה, עדיין חייב בפאה, ועל כן אין לוקים ככל לאו הניתק לעשה (תוס').

דְּרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר תְּעֻזוֹב מְעִיקָרָא מִשְׁמַע, וְרַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי סָבַר הֶשְׁתָּא מִשְׁמַע, שלדעת רבי עקיבא 'תעזוב' שאמר הכתוב בלקט שכחה ופאה, היא מצות עשה קודם הלקיטה לעזובם בשדה, ולכן אין הלאו ניתק לעשה ולוקים עליו, ולכן אין מתכפרים בעולה, ואילו לרבי יוסי הגלילי 'תעזוב' הוא מצות עשה לאחר הלקיטה, שאם ליקטם מצוה לעזובם שם, והוא לאו הניתק לעשה שאין לוקים עליו, ומתכפרים בעולה (רש"י). ולדעת רבי עקיבא, כיון שאינו לאו הניתק לעשה, לכך אחרי שעבר ולקטם, אין כל מצוה לעזובם בשדה, ומשאירים ברשותו (טורוי אבן ר"ה ד, ב, וראה תוס' שנים כאן). ויש סובר, שאף שהוא לאו שאינו ניתק לעשה, אף על פי כן חייב לעזובם בשדה, משום שנעשה 'ממון עניים' (ידיה ואהבה על הידאים קט, א).

פִּיצַד מִתּוֹרָה. ואם חטא רק בשגגה, אומר רק 'חטאתי', ואינו צריך להזכיר גם 'עויתי' ו'פשעתי' (מנחת חינוך מצוה ססד אות ה). ויש סובר, שמזכיר גם 'עויתי' ו'פשעתי', משום שעל עבירה באונס אין צריך לא כפרה ולא תשובה, שהרי 'אונס רחמנא פטריה', אבל השוגג צריך כפרה ותשובה על שהיה לו להיזהר לבל יכשל, ואם נכשל שמא היה בזה שמץ מזיד ומרד (אבי עזרי תשובה א, א, בדעת הרמב"ם שם).

'עויתי פִּשְׁעֵתִי וְחֲטָאתִי וְכו', ואף רבי מאיר מודה לחכמים המוכיחים להלן מן הכתובים ש'עון' הוא מזיד, 'פשע' הוא מרד' ו'חטא' הוא שוגג, אלא שלדעתו סדר הוידו הוא לפי שכחותם, תחילה מתוודע על הזדונות שהם שכיחים בעושה לתיאבון, אחר כך על המרדים שהם להכעיס, שאינם שכיחים ומצויים כל כך, ולבסוף על החטאים בשוגג שאינם מצויים וידועים כלל, ורבי מאיר לא חשש לטענת חכמים מה טעם להתוודות על חטאים אחרי שכבר התוודה על זדונות, כי אפשר שאם לא יתוודה על השגגות, הם יכריעו לחובה, ואף הזדונות והמרדים לא ימחלו לו (מהרש"א, ומה שכתב שהחטאות אינם מצויים, ראה שיח יצחק שכתב שהחטאות פחות ידועים לחוטא). או שסובר רבי מאיר, כי אי אפשר שיתוודה